— Ладку, та заграй ще... Ладимире, та не цієї ж бо!

Ладко напівпрезирливо, напівсонно замружує очі, притуляється щокою до баяна й спроквола, ледаченько снує пальцями по блискучих при місяці ґудзиках.

На лавочці, під бузком, шушукаються і чмихотять дівчата, біліють хустинки, солодко пахне духами збита полькою курявичка. В яру поміж деревами ворушаться тіні — кущі то, чи хлопці з дівчатами, чи, може, хтось телятко прип'яв на ніч попастися, щоб голова сільради не бачив, бо то ярок сільрадівський...

Хлопці теж сидять на лавочці, однак не біля дівчат, а під оградкою, де баяніст. Курять, шеретують насіння, а буває, що й зареготять, як хтось чудне "одпалить". Іноді котрийсь підведеться, позасиляє руки в кишені й неквапом, розгойдуючи не такими вже й широкими плечима, рушить до дівчат. Тоді під бузком на мить принишкнуть і знову: чмих-чмих-чмих... Не глузливо, але не дуже й привітно, а так, немов даючи знати, чия де сидить...

— Нацю, ану посунься!

— Не хо'...

— Скину!

— То бре'...

— Нацю!

Потім — вереск, зойкання, регіт. Хтось упав з лавочки, і його підводять усі гуртом.

Угорі над яром шелестять осички. Їхні крони, осяяні низьким місяцем, займаються червоним і тремтять, як полум'я, на свічках. Шоломи у бійців над братською могилою, що напроти сільбуду, теж червоніють, кладуть на гіпсові обличчя солдатів суворі непорушні тіні.

Ладко прислухається до шелесту осичок, глушить баян, і тоді стає чути, як зітхають міхи влад невеселій і нікому, навіть гармоністові не відомій мелодії — бо він її не видумує нарошне й не слухає, а тільки бачить поміж хатами в кінці вулички близько розвішане крайнебо, наче там, за городами, воно й починається, тільки чує, як десь у вільшині сонно озивається одуд, повіває молодою осінню холодна річка з низів, гуркочуть дубові дошки на мосту — видно, з табору молоко повезли на сепаратор,— і ніч не одразу ковтає той гуркіт, а якусь хвилю котить його лугом, складає попід кущами верболозу в дупласті пні, щоб узимку, як селяни прийдуть з лантухами бити їх на топливо, той гуркіт ожив і подайся ще далі, в сагу, на торф'яні кар'єри за селом, а то й до самих байраків під горою...

Ладко підводить голову, наче прокидається, і з подивом, однак не розплющуючись, прислухається до басів, у котрих ще відлунює даленіюче гуркотіння, а над ним високо-високо в небі в'ється лагідний дзюркіт осокорячого листя... Аж ось мелодія увірвалася, немов засоромилася, що її підслухають, та й перелетіла в ярок, на осички... Ладко голосно, з дитячим прихлипом, зітхнув і почепив баян на оградку — грубо, недбало, як візник порожню шаньку.

— Ладку, та заграй же й нам! — улесливенько просять дівчата, бо знають, що гармоніст любить, аби його вкоськували, отак аж причучикували любенькими словами, однак не дуже й настирливо, а то зовсім покине грати.

— Я ж пиляв,— понуро одказує хлопець.

— Так то ж ти щось городське. Ми не знаємо, як його й танцювати. Аж померзли вже...

— А-а! — хмеліє раптовою радістю Ладко.— Так ви б так одразу й казали!

Підводиться, закидає назад важку скуйовджену чуприну і гупає чобітьми під бузок.

— Ану, хто тут змерз?..— питається шибеникувато і, затамувавши подих, сторожко, ревниво вичікує якусь мить, щоб усі — і хлопці, й дівчата — встигли злякатися: хлопці за своїх дівчат, а дівчата — самі за себе...

Ладко бо страх який дужий. В селі й досі пам'ятають, як він з батьком ще до парубкування зрубав одного разу вільху в лузі на сволочок — украв. Вільха була товстенька, тому батько, чоловічок уже вутлий, в годах, узявся за верхняк, а Ладко виважив окоренок та так і вгруз по коліна в гливкій купині. Постояв трохи, пересапнув з вільхою на плечах, а тоді й каже батькові: "Ану лишень, тату, покиньте, мо', я не так грузнутиму",— і потяг вільху самотужки. А на ранок упіймали з батьком лікарського жеребчика, впрягли в майбутній сволочок, щоб попробувати — потягне чи ні? Жеребчик смикнув разів зо два і впав на передні ноги...

— Так хто тут змерз, питаю? — вже прискіпується Ладко, і чим довше мовчать під бузком та біля оградки, тим гучніше гамселить у його просторих грудях велике й лагідне серце, і гаряча хвиля збудження трепетно лоскочеться в жилах. Дівчата щільніше туляться одна до одної, прискають у долоні й не озиваються — так, наче їх і немає. Тоді Ладко не витримує, ступає до лавочки ще один крок і, розчепіривши руки так, що тінь від них злітає аж на сільбудській стіні, хапає в обійми першу-ліпшу.

І знову ґвалт, і знову регіт. Не чути вже більше, як шелестить-видзвонює листя на осичках, видно тільки, як воно тремтить і

перекидається млинка, полискуючи при місяці білими підспіддячками. Замовкає в низах біля річки здивований одуд, і солдати над братською могилою — теж хлопці молоді — мовчать, ховаючи скорботну суворість своїх облич у місячно-рожеві тіні під шоломів...

Раніше парубки сердилися на Ладка, що він отак любісінько залицяється до їхніх дівчат. А зараз — ні. Бо не подужають його навіть гуртом. Пробували вже. Понапивалися якось на Жовтневі свята, змовилися між собою та й обступили Ладка з усіх боків.

— Чого ти тут розперізуєшся? — почав найсміливіший і поворушив кулаками в кишенях.

— А то що? — невинно запитав Ладко.

— А то — в пику...

— Мене?

— Тебе!

— Ти?!

— Всі...

— Ану ж!

— Ось ходім...

— Пішли.

І гурт мовчки, урочисто посунув за сільбуд, Ладко попереду, хлопці

— слідом. Доки йшли — охололи й знову, але вже не так упевнено заходилися сердити самі себе.

— Так що?

— Тоді взнаєш...

— Ану ж удар!

— Та ні, бий ти...

Довгенько отак гедзькалися, проштовхувалися по черзі до Ладка, рішуче гасили цигарки, замірялися, тоді таки зчепилися. Ладко згріб кількох парубчаків у обійми, стулив докупи й притис до стіни. Притис

— і надержує. Хлопці пручаються, стогнуть, вже й потверезішали, а Ладко не знає, що з ними далі робити, і серце в нього б'ється рівно та лагідно, як уві сні.

— А що,— питається,— погуляли?.. А хлопці:

— Та не дуже налягай, Ладимире, бо сільбуд розвалимо!

На тому й розійшлися. Ладко враз посумнішав, начепив баян через плече і програв на свій куток, а хлопці знову поп'яніли і довго ще вихвалялися перед дівчатами, що взяла таки їхня і що в них теж душа не з лопуцька...

...Вже й місяць підбився височенько, вийшов з-за дерев у ярку та й став посеред неба, викрадаючи на світло дівочі намиста, сережки, скляні приколки. Хлопці почали цигикати на баяні, погукати, співати, аби якось одманити Ладка від дівчат до оградки:

Ой, пригортала ненька, Як був я маленький. А тепер, тепер пригортає Дружина вірненька...

Прокинувся одуд, теж у пісню встряв, перебиває хлопців:

— У-ду-ду... у-ду-ду...

А Ладко не чує ні одуда, ні пісні сумної, хоч страх як любить співати її, а ще дужче — підгравати на баяні. Не чує, бо сталася з ним дивина: обіймаючи знайомі плечі "своїх" дівчат, натрапив зненацька на незнайомі... Вузенькі, тендітні, вони враз ніби скам'яніли, як тільки до них доторкнулися важкі, глухі на силу руки, і в груди Ладкові рішуче вперлися дві маленькі теплі долоні.

— Облиште, як вам не соромно! — прошепотіла дівчина, низько нахиляючи голову.

— Ти ба, які ми! — здивувався хлопець.— Ану ж чи й справді цяці?..

Дістав сірники і, як робив це завжди зі "своїми" дівчатами, присвітив біля самого обличчя "чужої". Дівчина прудко одвернулась, проте Ладко таки встиг побачити великі налякані й водночас лагідні очі, які бувають в слухняних сиріт і підстрелених пташок.

— То я ненарошне...— примирливо буркнув хлопець і навіть відсунувся трохи геть.— Хіба ж воно вночі розбереш...

Потім ще кілька разів черкав сірником, вдаючи, буцім ніяк не припалить цигарки. Але дівчина щоразу одверталася до ярка або затулялася ліктем, так що Ладко бачив тільки тоненьку білу шию та блискучі рогові шпильки в густому, синюватому при місяці волоссі, дбайливо зібраному в простенький вузол.

— Чия ви є, що я вас не бачив? — осмілився нарешті запитати і відсунувся ще далі, не знаючи, яким чином показати свою делікатність до чужої людини.

— Я нетутешня,— тихо озвалася дівчина.— Мене прислали сюди викладати музику та співи...

— А! — зрадів Ладко відверто, по-дитячому, як звик робити це завжди, коли йому справді було радісно.— Та й як вам у нас?

— Нічого, дівчина винувато посміхнулася.— Дико тільки якось....

— А ви не бійтеся! — вигукнув Ладко, раптом захвилювавшись, і хлопці під оградкою, що принишкли були на перекур, пранцювато реготнули.

— ...не бійтеся, кажу. Приїжджим у нас завжди так муро видається. А далі — звикнете. Ось побачите!

Дівчина обережно зітхнула, глянула скоса на Ладка і склала руки на колінах, як першокласниця.

От уже й місяць став угорі, як дозорець, і вітер улігся, принишк на досвіття. Десь за річкою глухо озвався з-під стріхи перший півень. А одуд замовк — мабуть, теж приморився.

— Ви гарно граєте,— сказала дівчина перегодом.

— Якби ж то! — сумно озвався Ладко і, вже не сміючи присунутися ближче (вчителька ж!), гаряче зашепотів: — От скажіть мені, чого воно так: як граю й не слухаю, виходить щось інтересне-інтересне... І красиве! А почну прислухатися — тікає... І пальці мені наче судомою зводить, наче я, як той Кожум'яка, цілий день кожі м'яв...

— А звідки ж ви знаєте, що — красиве? — лукаво посміхнулася дівчина.

— Хтозна,— зітхнув Ладко.— На слух не беру, а знать — знаю.

— То ви просто не довіряєте собі. Вірніше, не насмієте довіритися... А ви — насмійте! Візьміть і насмійте! Це, звичайно, грубо — "візьміть насмійте", але, розумієте... само воно може і не прийде... До мене ось, наприклад, не прийшло, хоч я і вчилася гарно і пробувала насміти... Не прийшло.

Дівчата вже давно пересіли од бузку до оградки, пошушукалися, почмихотіли, всяк даючи Ладкові знати, що то вони з нього, з його залицянь до "чужої",— і заспівали тієї ж таки пісні, що й хлопці, але вже на свій лад:

Ой, пригортала ненька, Як була я маленька. А тепер, тепер пригортає Мій милий-миленький...

Потім вулиця почала розходитися. Дівчата — зітхаючи, бо не натанцювалися; хлопці — тюгукаючи, бо не охрипли, як завжди, горланячи під Ладків баян. Дівчина теж пішла слідом за гуртом, нахиливши голову і не озираючись на Ладка,— видно, соромилася,— а він стояв біля сільбуду з баяном на грудях, освітлений місяцем і сумний, що не наважився провести її до школи або хоч на півдороги — не посмів...

Перед світом з лугу хвилястими валками покотив туман. Бовтнулася в річці перша, видно найголодніша щука. Місяць зблід, і разом з ним зблідли скорботні солдатські обличчя, схилені до бронзового вінка біля ніг... А туман все котив і котив селом, обгортаючи й зрошуючи гіпсові скатки на широких солдатських плечах.

І вже перед тим, як на сході затремтіло бузкове родиво дня, біля річки, за густими просинюватими лозами, тихо озвалися баси, спочатку

самі, потім непомітно, як два ручаї у виярку, злилися з несміливими тремтливими підголосками і вже в парі пішли на левади, у вулички змореного зорею села, переціджуючи голубий ранок чистою росою першої радості першого відкриття...